

Dobro za slijepe, dobro je za sve

Suvad Zahirović

USKS
Udruženje slijepih
Kantona Sarajevo

Naziv publikacije:

Dobro za slijepe, dobro je za sve

Izdavač:

Udruženje slijepih Kantona Sarajevo

Autor:

Suvad Zahirović

Grafički dizajn i prelom:

Sokolovic Creative

Štampa:

Dobra knjiga

Tiraž:

300 primjeraka

Sarajevo, 2021.

Ova publikacija je nastala u okviru projekta koji je dio realizacije MyRight programa 2018.-2021. u Bosni i Hercegovini. Izradu ove publikacije finansirao je MyRight. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji ne odražavaju neophodno i stavove MyRight-a. Odgovornost za sadržaj snosi isključivo autor.

MyRight – Empowers people with disabilities je švedska krovna organizacija pokreta osoba sa invaliditetom koja okuplja preko dvadeset organizacija osoba sa različitim invaliditetom za međunarodnu razvojnu saradnju.

Cilj našeg rada u Bosni i Hercegovini je jačanje lokalnih partnerskih organizacija za vođenje efikasnog zagovaranja za prava svojih članova. MyRight u Bosni i Hercegovini osigurava finansijsku i administrativnu podršku lokalnim partnerskim organizacijama. Više o MyRight-u na stanicama www.myright.se i www.myright.ba

Suvad Zahirović

Dobro za slijepe, dobro je za sve

USKS
Udruženje slijepih
Kantona Sarajevo

Vodič je namijenjen aktivistima u udruženjima slijepih kao zagovaračima, kreatorima politika i donosiocima odluka, koji omogućavaju samostalni život i punu uključenost slijepih i slabovidnih osoba u zajednicu.

Ova aktivnost se realizuje u partnerstvu sa Savezom slijepih Švedske u okviru projekta „Unapređenje dugoročne održivosti Udruženja slijepih Kantona Sarajevo i drugih organizacija slijepih u Federaciji BiH kroz edukaciju, zagovaranje i podizanje svijesti”, koji finansira MyRight.

Autor: Suvad Zahirović

2021. godine

Sadržaj

Uvod	9
 Položaj slijepih i slabovidnih u Bosni i Hercegovini	14
 Definicije od kojih se polazi	16
 Ciljevi i svrha	19
 Koje pretpostavke se moraju obezbijediti za nezavisnost slijepih i slabovidnih osoba?	20
 Koje su negativne posljedice ukoliko slijepa osoba nije samostalna?	23
 Koje koristi ima zajednica od uključenosti slijepih i slabovidnih?	27
 Obrazovanje	29
 Profesionalna i socijalna rehabilitacija	34
 Obuka u vještinama potrebnim za samostalnost	37
 Rad i zapošljavanje	39
 Društveni, kulturni i sportsko rekreativni život	42
 Porodica i samostalni život	45
 Službe podrške namijenjene slijepim osobama	47
Zaključci i preporuke	49
O autoru	53

Uvod

Raspadom bivše Jugoslavije pokrenut je proces tranzicije društva u svim novonastalim državama na području Zapadnog Balkana. Bosna i Hercegovina je činom raspada ušla u surovi rat koji je razorio ne samo materijalna dobra i sistem vrijednosti i suživota u zemlji već je značio i gradnju potpuno novih društvenih i političkih odnosa zasnovanih na promjenama uzrokovanim ratnim dejstvima i konstruisanjem novog političkog ustrojstva države zasnovanog na Dejtonskom mirovnom sporazumu.

Država je uspostavljena kao složen i decentralizovan sistem sa nadležnostima za pojedina pitanja na različitim nivoima vlasti ili u njihovoj podijeljenoj nadležnosti. Ovakvo je uređenje značilo i gradnju potpuno novog zakonodavnog i političkog sistema kojim je otvoren prostor za diskriminaciju i nejednak položaj građana koji je ovisio o puno različitih faktora.

Dodatno, usljed ratnih je dejstava značajno povećan broj osoba sa invaliditetom čija je invalidnost neposredno ili posredno bila uzrokovana ratnim dejstvima, a institucije vlasti su svojim propisima za ove grupe osoba sa invaliditetom osigurale značajno povoljniji položaj i sveobuhvatnije vidove podrške nego za sve ostale grupe osoba sa invaliditetom.

Ovakav odnos je uzrokovao dodatnu diskriminaciju, marginalizaciju, i isključenost osoba sa invaliditetom iz svih tokova društva, a najveći broj njih i njihovih porodica je u grupi najsiromašnijih građana ili u veoma velikom riziku da postanu siromašni.

U isto vrijeme, Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvencije i druge međunarodne propise obavezujući se da će stvoriti pretpostavke za puno poštovanje prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom i

njihovu punu uključenost u društvo. Na temelju međunarodno preuzetih obaveza je usvojen politički okvir za djelovanje institucija vlasti na svim nivoima s ciljem osiguravanja prava i uključivanja osoba sa invaliditetom u zajednicu.

Ali, usprkos preuzetim međunarodnim obavezama i usvojenom političkom okviru i modificovanim zakonima i podzakonskim aktima, položaj osoba sa invaliditetom, naročito onih sa višestrukim i najtežim, se nije bitno poboljšao jer nije osigurana dosljedna primjena preuzetih obaveza i usvojenih zakona.

Dodatno, položaj organizacija osoba sa invaliditetom kao jedinih legitimnih predstavnika i zastupnika osoba sa invaliditetom je pogoršan, a organizacije uglavnom djeluju zahvaljujući podršci međunarodne donatorske zajednice ili simboličnoj podršci bosanskohercegovačkih institucija vlasti.

O Udruženju slijepih Kantona Sarajevo

Udruženje slijepih u Sarajevu osnovano je 1948. godine i do sada nije prekidalo svoj rad. U skladu sa Zakonom o udruženjima i fondacijama registrovano je kao Udruženje slijepih Kantona Sarajevo 1997. godine kod Ministarstva pravde i uprave Kantona Sarajevo. Udruženje je dobrovoljna, neprofitna i vanstranačka organizacija slijepih i slabovidnih osoba, a trenutno broji 400 članova.

Vizija Udruženja slijepih Kantona Sarajevo

Slijepe i druge osobe s invaliditetom su ravnopravni i aktivni članovi u društvenoj zajednici, oslobođene opterećenja koja imaju zbog invaliditeta, sa punim samopouzdanjem i vjerom u svoje sposobnosti te prihvaćene sa svim svojim specifičnostima od okoline.

Misija Udruženja slijepih Kantona Sarajevo

Stvaranje pretpostavki i uslova za socijalno uključivanje, ravnopravno učešće i sveukupnu afirmaciju slijepih i slabovidnih i drugih osoba s invaliditetom u društvu te poduzimanje aktivnosti u svrhu smanjenja i otklanjanja diskriminacije i predrasuda prema slijepim i drugim osobama s invaliditetom.

Ciljevi Udruženja slijepih Kantona Sarajevo

1. Okupljanje slijepih i slabovidnih osoba radi njihovog organizovanog djelovanja i poboljšanja sveukupnog položaja u društvu;
2. Poboljšanje i unapređenje uslova za ostvarivanje prava slijepih i slabovidnih i drugih osoba s invaliditetom u oblasti obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, dječije zaštite, rehabilitacije, zapošljavanja, penzijsko-invalidskog osiguranja, obezbjeđenja teflotehničkih i drugih pomagala, informisanja, kulture, sporta i dr.
3. Razvoj i unapređenje društvene brige i podrške slijepim i drugim osobama s invaliditetom, radi uspješnijeg i potpunijeg zadovoljavanja njihovih potreba i zaštite prava i interesa;
4. Doprinos ostvarivanju funkcija opštinskih, gradskih i kantonalnih organa, učestvovanje u radu drugih kantonalnih institucija i organizacija obavljanjem poslova i aktivnosti na osnovu zakonskih ovlaštenja i drugih propisa;
5. Podsticanje razvoja ličnog integriteta i socijalizacije slijepih i slabovidnih osoba, kao i drugih osoba s invaliditetom, organizovanjem i realizovanjem raznih aktivnosti primjerenih njihovim mogućnostima, sklonostima i potrebama.
6. Jačanje materijalnih, organizacionih i ljudskih kapaciteta Udruženja radi njegove održivosti.

O projektu

Udruženje slijepih Kantona Sarajevo u saradnji sa SRF Švedske (Savez slijepih i slabovidnih Švedske) i SRF Stockholm i Gotland (Savez slijepih i slabovidnih Stockholm i Gotland), u okviru MyRight-ovog programa jačanja kapaciteta organizacija osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini, implementiralo je projekat „Unapređenje dugoročne održivosti Udruženja slijepih Kantona Sarajevo i drugih organizacija slijepih u Federaciji BiH kroz edukaciju, zagovaranje i podizanje svijesti“. Projekat je implementiran u periodu od 2018. do 2021. godine i rezultat je višegodišnje saradnje Udruženja i partnerskih organizacija iz Švedske te procjene potreba za jačanjem organizacija slijepih i slabovidnih osoba i njihovih članova u zagovaranju prava i promjene odnosa prema slijepim i slabovidnim osobama, ali i osobama s invaliditetom uopšte.

O organizaciji MyRight - Empowers people with disabilities

MyRight - Empowers people with disabilities je organizacija koje se do 2012. godine zvala SHIA, što je predstavljalo akronim riječi koje na švedskom znače solidarnost, ljudska prava, inkluzija i pristupačnost. MyRight je krovna organizacija pokreta organizacija osoba s invaliditetom Švedske za međunarodnu saradnju, a ima dugu tradiciju pristupa invaliditetu sa stanovišta ljudskih prava.

Cilj MyRight-ovog međunarodnog programa podrške je da partnerske organizacije koje sprovode projekte razvijene u saradnji sa švedskim organizacijama koje su članice MyRight-a, kao i one koje učestvuju u zajedničkim aktivnostima, unapređuju svoje sposobnosti, znanja i vještine kako bi doprinijele povećanju uključenosti (inkluzije) osoba s invaliditetom u društvo, u skladu sa Konvencijom UN-a o pravima osoba s invaliditetom.

MyRight sprovodi međunarodni program podrške u raznim zemljama svijeta, a u Evropi djeluje samo u Bosni i Hercegovini. Od 1998. godine kroz partnerske projekte podržava razvoj Udruženja slijepih

Kantona Sarajevo, a od 2011. godine, kada otvara kancelariju u BiH, podržava i razvoj drugih organizacija osoba s invaliditetom koje su okupljene u pet koalicija u oba entiteta BiH. Za to vrijeme je MyRight sa spomenutim partnerima pokrenuo i koordinisao mnoštvo značajnih projekata koji se tiču monitoringa i zagovaranja prava osoba s invaliditetom, tako postavivši temelje za potpuno uključivanje osoba s invaliditetom u sve segmente društvenih aktivnosti, ali i daljnje zagovaranje za prava djece, mladih, žena i ostalih osoba s invaliditetom u Bosni i Hercegovini.

Položaj slijepih i slabovidnih u Bosni i Hercegovini

Procjene Svjetske Zdravstvene Organizacije govore da u svakoj zajednici jedan promil stanovništva čine slijepi i slabovidne osobe. U Bosni i Hercegovini, kao i za sve osobe sa invaliditetom, nema pouzdanih evidencija o broju slijepih i slabovidnih osoba.

Nesistematsko prikupljanje podataka i evidentiranje u najvećoj mjeri obavljaju organizacije slijepih i slabovidnih na lokalnom nivou. Ovakvo prikupljeni podaci ne obuhvataju sve relevantne informacije o slijepim i slabovidnim osobama, a ne objedinjuju se na višim nivoima organizovanja slijepih i slabovidnih. Dodatno, ovakvo prikupljeni podaci ne mogu se tretirati kao zvaničan izvor informacija na temelju kojeg bi bile kreirane društvene mjere podrške potrebne slijepim i slabovidnim osobama.

Organizacije slijepih i slabovidnih osoba služe se podatkom da u Bosni i Hercegovini živi oko 5500 slijepih i slabovidnih osoba.

Najveći broj, naročito mlađih i obrazovanih slijepih i slabovidnih živi u većim gradskim centrima, Sarajevo, Banja Luka, Tuzla, Zenica Mostar, Bihać. Također, primijetna je i tendencija preseljavanja obrazovanih slijepih i slabovidnih iz ruralnih ili manjih gradskih sredina u veće gradske centre, a zbog više mogućnosti i vidova podrške koji su u ovim centrima na raspolaganju slijepim i slabovidnim osobama.

Usprkos stečenom nivou najčešće srednjoškolskog formalnog obrazovanja najveći broj slijepih i slabovidnih osoba živi u krugu porodica (roditelji, braća sestre) od kojih i dobijaju minimalne vidove podrške.

Najveći broj, naročito potpuno slijepih i slabovidnih osoba, nema priliku da se zaposli i jedini stalni izvor finansijskih sredstava im je naknada za pomoć i njegu od strane drugog lica i naknada zbog nezaposlenosti u slučaju da lokalna zajednica u kojoj živi ovakvu naknadu obezbjeđuje.

Uz formalno obrazovanje slijepi i slabovidni najčešće nemaju pristup cjeloživotnom obrazovanju, a ne postoje niti centri za obuku i osposobljavanje za vještine svakodnevnog samostalnog funkcionisanja.

Usljed nedostatka sistematski obezbijedene podrške samostalnom životu slijepih i slabovidnih osoba (socijalno stanovanje, egzistencijalni minimum, garantovana radna mjesta i prednost pri zapošljavanju, odgovarajuća tiflotehnička i druga pomagala) slijepi i slabovidni ostaju izolovani u okviru svojih porodica i u najvećoj mjeri ovisni o njihovoj svakodnevnoj podršci.

Veliki broj, naročito potpuno slijepih i slabovidnih i muškaraca i žena zbog svega navedenog ne stupaju u brak i nemaju svoje porodice.

Predrasude prema slijepima u našem društvu su još uvijek izražene, a što doprinosi nepovoljnom položaju i uskraćivanju prilika za slijepe i slabovidne osobe u različitim segmentima društva.

Organizacije slijepih i slabovidnih na svim nivoima organizovanja, a naročito na nivou lokalnih zajednica su neadekvatno opremljene i najčešće nisu podržane kako bi mogle biti glas slijepih i slabovidnih osoba u procesima kreiranja politika i donošenja odluka od značaja za slijepe osobe, ali i promotori i zagovarači prava i mogućnosti slijepih i slabovidnih osoba.

Definicije od kojih se polazi

Kako bi se obezbijedilo jednako razumijevanje ključnih pojmova korištenih u ovoj publikaciji, navest ćemo nekoliko najvažnijih definicija koje se odnose na osobe sa invaliditetom uopšteno, i na slijepe i slabovidne osobe:

U preambuli Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija invaliditet se definiše kao razvojni proces, te da invaliditet nastaje kao rezultat djelovanja osoba s invaliditetom i prepreka koje proizilaze iz stajališta njihove okoline, te iz prepreka koje postoje u okolini, a koje sprječavaju njihovo potpuno i djelotvorno sudjelovanje u društvu ravnopravno sa drugim članovima tog društva.

Osobe sa invaliditetom se definišu kao: Osobe sa invaliditetom uključujući osobe sa dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koje u interakciji sa različitim barijerama mogu ometati njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu ravnopravno s ostalim članovima tog društva.

Komunikacija: Obuhvaća jezike, prikazivanje teksta, Brailleovo pismo, taktilnu komunikaciju, krupnu štampu, pristupačne multimedijalne sadržaje, pisani oblik, zvučne zapise, obični jezik, lične čitače, augmentativne i alternativne načine, sredstva i oblike komunikacije, uključujući pristupačne informacijske i komunikacijske tehnologije.

Razumna prilagodba: znači potrebne i odgovarajuće izmjene i prilagodbe koje ne nameću nerazmjerni ili neprimjeren teret, potrebne

u konkretnom slučaju, kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom ravnopravno sa drugim osobama uživaju i koriste sva ljudska prava i osnovne slobode.

(Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija, Izdavač na Brailleovom pismu Udruženje slijepih Kantona Sarajevo 2010. godine)

„Tiflo tehnička pomagala“: su mehaničke i elektronske naprave razvijene za samostalno korištenje od strane slijepih i slabovidnih osoba, a koje omogućavaju slijepim i slabovidnim osobama da uz njihovo korištenje djelimično ili u potpunosti samostalno obavljaju različite poslove i zadovoljavaju različite potrebe u svakodnevnom životu.

Definicije sljepoće

Za utvrđivanje sljepoće i slabovidnosti se od strane stručnjaka, ali i organizacija slijepih i slabovidnih još uvijek koriste definicije usvojene na Kongresu oftalmologa 1971. godine, u Opatiji:

Slijepom osobom se smatra lice koje na boljem oku sa korekcijom ima oštrinu vida manju od 10 % (0,10) i osoba sa centralnim vidom na boljem oku sa korekcijom do 25 % (0,25), ali vidno polje suženo na 20 stepeni i manje.

I Kategorija

Slijepa osoba je ona koja je potpuno izgubila osjet svijetla a (ona), ili ima osjet svijetla, ili ima osjet svijetla sa projekcijom svijetla.

II Kategorija

Slijepa osoba je ona koja na boljem oku sa korekcijom ima ostatak vida do 5 % (0,05) ili koja na boljem oku sa korekcijom ima ostatak

vida manje od 10 % (0,10), ali ima vidno polje suženo na 20 stepeni imanje.

III Kategorija

Slijepa osoba je ona koja na boljem oku sa korekcijom ima ostatak vida do 10 % (0,10) i osoba sa centralnim vidom na boljem oku sa korekcijom do 25 % (0,25), ali ima vidno polje suženo na 20 stepeno i manje.

Uporedo sa navedenim definicijama sljepoće i slabovidnosti se pokušao uspostaviti i drugi način utvrđivanja sljepoće i procjene stepena invaliditeta slijepih i slabovidnih osoba., a što je djelimično i zaživjelo u Republici Srpskoj nepotpunom primjenom Austrijskog modela utvrđivanja invaliditeta koji se zasniva na procjeni fizičke funkcionalnosti osobe i mogućnosti samostalnog zadovoljavanja osnovnih svakodnevnih životnih potreba. Ovakav se pristup naročito negativno odrazio na procjenu stepena funkcionisanja slijepih i slabovidnih osoba i utvrđivanja potrebnih vidova podrške utemeljenih na ovim procjenama.

Ciljevi i svrha

Ciljevi ove publikacije su:

- ▶ Da se ukaže na trenutni položaj slijepih i slabovidnih osoba u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- ▶ Da se ukaže na promjene politika koje je potrebno osigurati kako bi slijepi i slabovidne osobe uživale prava koja im pripadaju i bile uključene u zajednicu;
- ▶ Da se utiče na svijest ključnih zainteresovanih strana o potrebi sistemskog uređivanja vidova podrške slijepim i slabovidnim osobama;
- ▶ Da se mobilišu svi relevantni akteri u procesu zagovaranja identifikovanih i drugih promjena koje će osigurati poboljšanje kvaliteta života slijepih i slabovidnih osoba.

Svrha ove publikacije je da osigura jedinstveno razumijevanje „modela“ u pristupu fenomenu invalidnosti zasnovanom na modelu ljudskih prava i jednakih mogućnosti, od kojeg se polazi u uređivanju politika u oblasti invalidnosti, a

Kako bi se obezbijedili jedinstveni polazni stavovi u zagovaranju politika koje bi osigurale inkluziju slijepih i slabovidnih osoba u zajednicu, te osigurale razvoj punog potencijala slijepih i slabovidnih osoba i uživanje prava koja im pripadaju i promociju i zaštitu njihovog dostojanstva.

Koje pretpostavke se moraju obezbijediti za nezavisnost slijepih i slabovidnih osoba?

Država Bosna i Hercegovina je ratifikacijom Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, te usvajanjem Jedinstvene politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini preuzela i definisala ključna područja promjene odnosa prema osobama sa invaliditetom generalno, ali i prema pojedinim grupama osoba sa invaliditetom uvažavajući specifičnosti svake pojedine grupe.

Kako bi bile usvojene i kako bi se održale promjene u odnosu zajednice prema slijepim i slabovidnim osobama neophodno je da se stvore odgovarajuće pretpostavke koje se ne ograničavaju i ne podrazumijevaju samo one koje su ovdje navedene.

Prva grupa pretpostavki se odnosi na akcije koje bi dovele do promjene odnosa u razumijevanju fenomena invalidnosti i podizanju svijesti zajednice prema osobama sa invaliditetom.

Fenomen invalidnosti bi se trebao razumijevati sukladno duhu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i Jedinstvene politike u oblasti invalidnosti, a koje polaze od modela pristupu invalidnosti koji se zasniva na konceptu ljudskih prava, jednakih mogućnosti i inkluzije osoba sa invaliditetom u zajednicu.

Javne državne i privatne institucije koje dolaze u bilo koju vrstu interakcije sa građanima bi trebale osigurati kontinuirano educiranje uposlenika o fenomenu invalidnosti i odnosu prema različitim grupama osoba sa invaliditetom, a koji je zasnovan na poštovanju prava, urođenog dostojanstva i principa na kojima počiva Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom.

Dodatno, država bi morala osigurati sredstva i u saradnji sa organizacijama slijepih i slabovidnih realizovati informativne i kampanje podizanja svijesti građana o pravima i mogućnostima slijepih i slabovidnih osoba, a što uključuje i kampanje promjene svijesti slijepih i slabovidnih osoba o njihovim pravima i mogućnostima i preuzimanju odgovornosti za sopstvene živote.

Druga grupa preduslova se odnosi na sprječavanje i prevenciju diskriminacije slijepih i slabovidnih osoba. Ovo prije svega podrazumijeva usvajanje i izmjene i dopune zakonskog okvira i podzakonskih akata kojima bi se slijepi i slabovidni doveli u ravnopravan položaj sa ostalim građanima, a invaliditet ne bi bio tretiran kao ograničenje za razvoj i iskorištavanje potencijala slijepih i slabovidnih osoba. Dodatno, potrebno je osigurati dosljednu primjenu zakona i podzakonskih akata, a što podrazumijeva i stalno praćenje njihove primjene od strane organizacija slijepih i slabovidnih.

Treća grupa preduslova koje je potrebno osigurati u zajednici, a kako bi se osiguralo puno poštovanje prava i dostojanstva osoba sa invaliditetom i izjednačile njihove mogućnosti, odnosi se na definisanje uloge organizacija slijepih i sve neophodne vidove podrške, materijalna, ljudska i finansijska, a kako bi ove organizacije postale partneri kreatorima politika i donosiocima odluka koje se odnose na prava i izjednačavanje mogućnosti slijepih i slabovidnih. Ove bi organizacije trebale imati status partnera, a čime bi bilo osigurano da se u procesu kreiranja politika i donošenja odluka glas i interes slijepih i slabovidnih osoba uvažava.

Četvrta grupa preduslova koje je u zajednici neophodno osigurati za ravnopravno učešće slijepih i slabovidnih u njenim aktivnostima

se odnosi na osiguravanje takvih politika i vidova podrške koje će biti zasnovane na principu da invalidnost – sljepoća ili slabovidnost – slijepu i slabovidnu osobu i njegovu / njenu porodicu ne treba dodatno da košta, a da se troškovi sljepoće i slabovidnosti trebaju pokrивati po sistemu društvene solidarnosti i iz javnih budžeta i pod jednakim uslovima za sve one koji dodatne troškove po osnovu sljepoće i slabovidnosti imaju.

Preduslovi koje je neophodno osigurati za ključne oblasti života slijepih i slabovidnih osoba će biti definisane i dodatno razmatrane u okviru poglavlja koja se odnose na svaku od tih oblasti.

Koje su negativne posljedice ukoliko slijepa osoba nije samostalna?

Jedan od ključnih principa razvoja društva je princip inkluzivnosti čija dosljedna primjena nebi trebala ostaviti niti jednu osobu izvan društvenih tokova u oblastima koje tu osobu zanimaju ili koje bitno utiču na kvalitet života svake osobe.

Štetne posljedice koje nastaju usljed isključivanja pojedinaca iz društva su višestruke.

Ove se štetne posljedice višestruko umnožavaju kad je riječ o isključenosti slijepih i slabovidnih osoba iz zajednice.

Prva grupa štetnih posljedica se manifestuje na mogućnosti uživanja prava, razvoj potencijala koje osoba posjeduje, izjednačavanje mogućnosti sa mogućnostima ostalih članova zajednice i kvalitet života slijepa i slabovidne osobe.

Ukoliko slijepa i slabovidne osobe nisu adekvatno obrazovane i rehabilitovane ovisne su o dodatnoj podršci bilo članova njihovih porodica, bilo kroz osigurane vidove podrške koju društvo pruža i dugoročno su ovisne o tim vidovima podrške. Slijepa i slabovidne osobe su ovisne o različitim programima socijalne pomoći i uglavnom izolovane u njihovim porodicama jer ne postoje potrebni preduslovi za njihovo uključivanje u aktivnosti zajednica u kojima žive.

Isključenost doprinosi smanjivanju profesionalnih i socijalnih kompetencija osobe, a što dodatno doprinosi isključivanju slijepih i slabovidnih osoba iz života zajednice.

Usljed česte isključenosti i izolacije, smanjene fizičke aktivnosti, slijepe i slabovidne osobe su izloženije različitim zdravstvenim poteškoćama.

Navedene i druge štetne posljedice dodatno generiraju isključenost i ovisnost o podršci najčešće članova porodice, a što slijepe i slabovidne osobe stavlja u trajno ovisan i izolovan položaj kako u okviru porodice tako i u okviru zajednice u kojoj žive.

Ovakvo se stanje odražava na kvalitet života slijepih i slabovidnih i upravo je proporcionalno visini troškova koje zajednica treba izdvojiti za zadovoljavanje svakodnevnih potreba slijepe i slabovidne osobe usljed isključenosti.

Druga grupa štetnih posljedica se odnosi na posljedice koje se odražavaju na kvalitet života porodice slijepe i slabovidne osobe.

Porodica je značajno opterećena pružanjem različitih potrebnih vidova podrške slijepoj ili slabovidnoj osobi i zbog toga su smanjene mogućnosti ispunjavanja drugih obaveza i uloga članova porodice.

Porodica angažuje dodatna finansijska i druga sredstva za vidove podrške slijepoj i slabovidnoj osobi, a u isto vrijeme zbog trošenja vremena, finansijskih i drugih resursa na pružanje podrške nije u mogućnosti generirati druge prihode pa su porodice koje za člana imaju slijepu ili slabovidnu osobu u pravilu u većem riziku od siromaštva ili se suočavaju sa siromaštvom.

Zbog siromaštva i obaveza koje pojedini članovi porodice imaju prema slijepoj ili slabovidnoj osobi nisu u mogućnosti u potpunosti razviti sopstvene potencijale i na odgovarajući način uključiti se u aktivnosti zajednice.

Porodice koje za člana imaju slijepu ili slabovidnu osobu su izložene

stereotipima i predrasudama zajednice čime su značajno uskraćene za uspostavljanje odnosa u zajednici koji bi bili drugačiji i dostupniji da nemaju člana porodice koji je slijep ili slabovidan.

Treća grupa negativnih posljedica se odnosi na posljedice koje usljed isključenosti slijepih i slabovidnih utiču na kvalitet djelovanja organizacija slijepih i slabovidnih osoba.

Usljed isključenosti članova organizacije slijepih se suočavaju sa pomankanjem aktivista, a što se direktno dovodi u vezu sa uticajem i učešćem ovih organizacija u društvenim procesima od interesa za slijepu i slabovidnu osobu i mogućnosti uticanja na te procese.

Usljed isključenosti slijepu i slabovidnu osobu nemaju odgovarajuća finansijska sredstva koja bi izdvojili za podršku rada organizacija slijepih.

Slijepu i slabovidnu osobu i pored mogućeg interesa da se uključe u realizovanje pojedinih aktivnosti u organizacijama slijepih zbog isključenosti i ovisnosti o podršci porodica nisu u mogućnosti uzeti učešće u tim aktivnostima.

Usljed isključenosti i izoliranosti slijepu i slabovidnu osobu najčešće ne prepoznaju ulogu organizacija slijepih i benefite koje imaju usljed njihovog djelovanja.

Četvrta grupa štetnih posljedica se odnosi na društvo u cjelosti.

Usljed isključenosti su slijepu i slabovidnu osobu ovisne o programima socijalne zaštite, a što direktno utiče na izdvajanja iz budžeta za pokrivanje ovih troškova.

Društvo se odriče potencijala koje bi slijepu i slabovidnu osobu mogle staviti na raspolaganje kako za poboljšanje kvaliteta sopstvenog života tako i za razvoj zajednice.

Usljed isključenosti iz društva slijepu i slabovidnu osobu su u poziciji isključivog korisnika budžetskih sredstava umjesto da sopstvenim

angažmanom daju doprinos generiranju budžetskih prihoda.

Dodatno, isključivanjem slijepih i slabovidnih se onemogućavaju porodice ovih osoba da daju svoj doprinos razvoju i aktivnostima u društvu.

Neuvažavanjem potreba slijepih i slabovidnih kojima bi se stvorili preduslovi za njihovu uključenost i samostalno funkcionisanje u zajednici usporava se primjena novih savremenih tehnologija u zajednicama, a koje bi doprinijele poboljšanju kvaliteta života svih članova zajednice.

Isključenost slijepih i slabovidnih direktno doprinosi održavanju i daljnjem produbljavanju stereotipa i predrasuda prema slijepim i slabovidnim osobama, a što najdirektnije utiče na negativan odnos prema svima i svemu što je drugačije i ne uklapa se u sistem opšte prihvaćenih vrijednosti u kojem drugo i drugačije nije poželjno i prihvatljivo.

Koje koristi ima zajednica od uključenosti slijepih i slabovidnih?

Neke od najznačajnijih koristi koje bi zajednica mogla imati od uključivanja slijepih i slabovidnih u njene aktivnosti se ogledaju u :

- ▶ Punom iskorištavanju potencijala koje slijepe i slabovidne osobe imaju i mogu ih uz adekvatnu podršku i osposobljavanje staviti na raspolaganje zajednici;
- ▶ Oslobađanje porodice od obaveze osiguravanja svakodnevne podrške za funkcionisanje i zadovoljavanje različitih potreba koje slijepe i slabovidne osobe imaju, te stvaranje preduslova da porodice preuzmu i ispunjavaju i svoje druge obaveze i uloge prema drugim članovima porodice, te omoguće generiranje finansijskih i drugih resursa za poboljšanje kvaliteta života cijele porodice i smanjenje siromaštva ili izlazak iporodice iz siromaštva;
- ▶ Organizacije slijepih i slabovidnih bi bile u mogućnosti da mobilišu veći broj aktivista koji bi svojim djelovanjem promovisali prava i dostojanstvo slijepih i zagovarali potrebne promjene u društvu kako bi se osigurala puna uključenost slijepih i slabovidnih i razvoj njihovih potencijala koji bi bili iskorišteni za dobrobit svih članova zajednice, ali i bili uključeni u realizaciju različitih aktivnosti organizacija slijepih i slabovidnih osoba;

► Društvo će imati značajnu finansijsku korist jer će slijepe i slabovidne osobe uključene u zajednicu svojim radnim angažovanjem kroz potrošnju finansijskih sredstava umjesto korisnika postati oni koji doprinose punjenju javnih budžeta. Sredstva za finansiranje programa socijalne zaštite slijepih i slabovidnih osoba će se smanjiti u dijelu koji se odnosi na pokrivanje troškova egzistencije slijepih. Društvo će imati koristi od uvođenja novih tehnologija u infrastrukturu i usluge koje će poboljšati kvalitet života svih građana. Nove usluge podrške će kreirati nova radna mjesta, a što će osim smanjenja nezaposlenosti generirati i nove prihode u fondove i javne budžete. Uključivanjem slijepih i slabovidnih će se uticati na promjenu svijesti javnosti o njihovim pravima i mogućnostima te osigurati da društvo prihvati nove vrijednosti koje će biti zasnovane na poštovanju i prihvatanju drugih i drugačijih koji svojim angažmanom mogu dati doprinos razvoju zajednica u kojima žive i biti aktivni stvaraoci novih društvenih vrijednosti umjesto pasivnih korisnika društvenih resursa. Porodice uključenih u društvo slijepih i slabovidnih osoba će biti oslobođene od obaveza svakodnevne brige i pružanja podrške svojim slijepim i slabovidnim članovima te na taj način biti u mogućnosti ispunjavati druge obaveze porodice i prema ostalim članovima, ali i generirati više prihoda koji će značiti dodatno rasterećenje budžeta namijenjenih socijalnoj zaštiti. Slijepe i slabovidne osobe će postati vidljivije i prihvaćenije u njihovim zajednicama, a što će otvoriti nove i nove mogućnosti njihovog sudjelovanja u obrazovanju, radnom angažovanju, političkom, kulturnom, sportskom i rekreativnom životu, te drugim različitim vidovima angažovanja i uključivanja, a ovisno od interesa i sklonosti svake slijepe i slabovidne osobe.

Obrazovanje

Jedan od ključnih preduslova za punu uključenost u društvo i sopstveni doprinos kvalitetu života je kvalitetno i dostupno obrazovanje za slijepe i slabovidne osobe na svim nivoima obrazovanja.

Bosna i Hercegovina je ratificiranjem Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija preuzela obavezu stvaranja uslova za dostupno kvalitetno obrazovanje u najboljem interesu osoba sa invaliditetom.

Jedinstvena politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini proklamuje poštovanje međunarodnih standarda i najboljeg interesa djece i osoba sa invaliditetom u oblasti obrazovanja, a naročito uzimajući u obzir specifičnosti u pristupu obrazovanju slijepih i slabovidnih osoba.

Obzirom na podijeljenu nadležnost za oblast obrazovanja u Bosni i Hercegovini između državnog, nivoa entiteta i nivoa kantona, od izuzetne je važnosti da se poštuju principi koji su zasnovani na međunarodno priznatim obavezama, ali i u najboljem interesu slijepih i slabovidnih uključenih u proces obrazovanja na svim nivoima.

Kako bi se osiguralo da slijepe i slabovidne osobe u potpunosti razviju svoje lične potencijale neophodno je osigurati dostupno kvalitetno obrazovanje i sve potrebne vidove ljudske, materijalne i finansijske podrške tom procesu.

Rano otkrivanje i osiguravanje podrške od najranije dobi je od izuzetne važnosti kako za slijepu i slabovidnu djecu tako i za njihove

roditelje i članove porodica od čijeg stava i podrške u najvećoj mjeri ovisi formiranje ličnosti i odnos slijepih i slabovidnih osoba prema spostvenim potencijalima i opredijeljenosti da ih koriste.

Kako bi se osiguralo da u procesu kvalitetnog obrazovanja slijepa i slabovidna djeca dobiju najveću moguću potrebnu podršku, ali kako bi ta podrška bila zasnovana na njihovim mogućnostima i potrebama, neophodno je osigurati multidisciplinarnu procjenu sposobnosti i potreba za odgovarajućim vidovima podrške kako svakog slijepog djeteta tako i njegove porodice i obrazovnog okruženja u koje slijepo ili slabovidno dijete treba biti uključeno.

Ova bi se procjena sposobnosti i potreba morala zasnovati na najboljim interesima djeteta, a trebala bi se realizovati od tima stručnjaka iz različitih oblasti, ali i roditelja i drugih zainteresovanih strana kao npr. predstavnika udruženja slijepih i slično. Lični plan razvoja kapaciteta djeteta i potrebni vidovi podrške za napredak bi trebali periodično biti revidirani, a kako bi se osiguralo da podrška prati razvoj djeteta i odgovara na njegove sposobnosti i potrebe.

Proces kvalitetnog obrazovanja za slijepe i slabovidne podrazumijeva mogućnost pristupa i sudjelovanja u tom procesu na svim nivoima.

Kako bi se osiguralo puno i nesmetano ravnopravno sudjelovanje slijepe i slabovidne djece u procesu predškolskog obrazovanja neophodno je predvidjeti i realizovati i programe rada na promjeni svijesti vršnjaka, njihovih roditelja i ostalih sudionika u procesu predškolskog obrazovanja, a kako bi slijepa i slabovidna djeca bila prihvaćena i iskoristila sve benefite od sudjelovanja u obrazovnom procesu na predškolskom nivou.

Kvalitetno osnovno školsko obrazovanje bi moralo biti dostupno svim slijepim i slabovidnim dječacima i djevojčicama kako iz urbanih tako i ruralnih područja.

Izbor načina i mjesta školovanja bi morao biti osiguran u najboljem

interesu djeteta, a bez favorizovanja bilo kojeg obrazovnog modela.

Osnovno školsko obrazovanje bi moralo biti potpuno besplatno za svu slijepu i slabovidnu djecu bez dodatnih troškova za njihove porodice.

Svi potrebni vidovi podrške za puno sudjelovanje u procesu obrazovanja na osnovno školskom nivou bi trebali biti osigurani, a što uključuje finansijsku, materijalnu i ljudsku podršku. Osiguravanje kvalitetnih i savremenih tiflo tehničkih pomagala, pristupačnih udžbenika i druge literature, te učila je samo jedan od preduslova za osiguravanje kvalitetnog osnovno školskog obrazovanja.

Također, neophodno je osigurati da slijepi i slabovidne djevojčice i dječaci u procesu razvijanja ličnih potencijala prihvate sljepoću ili slabovidnost kao dio njihovih ličnosti, a da obilježja sljepoće i slabovidnosti ne doživljavaju kao osnovu za njihovu segregaciju i isključivanje iz društva. Osiguranje i garant kvaliteta obrazovnog procesa mora biti i poznavanje Braileovog pisma kao garanta obrazovnih i drugih mogućnosti slijepih i slabovidnih.

Srednjoškolsko obrazovanje za slijepi i slabovidne bi trebalo otvoriti mogućnosti profesionalnog usavršavanja i pripreme za punu inkluziju u društvo. To, prije svega treba značiti stvaranje uslova za profesionalno usmjeravanje i obrazovanje slijepih i slabovidnih, s jedne strane zasnovano na ličnim potencijalima pojedinaca, a s druge strane na potrebama otvorenog tržišta rada.

Neophodno je raditi na reformi i proširenju postojećeg spektra zanimanja, odnosno srednjih škola u kojima bi slijepi i slabovidni trebali biti uključeni u redovan proces obrazovanja.

Osim usvajanja profesionalnih znanja i vještina na srednjoškolskom nivou bi se dodatno trebali osigurati programi podrške koji bi rezultirali prihvaćanjem slijepih i slabovidnih od strane ostalih učenika, ali i zajednice u cjelosti.

Kao i na nižim nivoima obrazovanja, neophodno je osigurati odgovarajuće vidove ljudske, materijalne i finansijske podrške za ravnopravno sudjelovanje slijepih i slabovidnih u procesu obrazovanja na srednješkolskom nivou. Naročitu je pažnju potrebno posvetiti programima vršnjačke podrške i privhvatanja kroz realizaciju programa promjene svijesti o mogućnostima i pravima slijepih i slabovidnih učenika.

Također, podršku je neophodno osigurati i nastavnom i van nastavnim osoblju, a kako bi svojim odnosom i očekivanjima osigurali razvoj punog potencijala slijepih i slabovidnih učenika.

Za slijepu i slabovidnu osobu koje su zainteresovane i ispunjavaju potrebne preduslove je neophodno osigurati pravo na obrazovanje na univerzitetskom nivou.

Raznovrsnost mogućnosti obrazovanja na univerzitetskom nivou se ne bi nužno trebala ograničiti na visokoškolsko obrazovanje slijepih i slabovidnih na društvenim i humanističkim studijama.

Kao i na nižim nivoima obrazovanja neophodno je osigurati sve potrebne vidove podrške za ravnopravno sudjelovanje slijepih i slabovidnih u obrazovnom procesu što podrazumijeva pristupačnost prostora, literature i informacija, ali i osiguravanje drugih vidova podrške potrebnih slijepim i slabovidnim studentima. Naročito je važno osigurati dostupnost savremenih tiflo tehničkih pomagala, potrebnih vidova ljudske pomoći, prilagođavanje nastavnih programa mogućnostima slijepih i slabovidnih u dijelu koji se odnose na prevazilaženje prepreka u praćenju programa uzrokovanih sljepoćom ili slabovidnošću.

Naročitu pažnju i podršku je neophodno osigurati onim slijepim i slabovidnim osobama koje se dodatno žele usavršavati i napredovati u akademskom razvoju, a što naročito podrazumijeva dostupnost post diplomskih programa i viših akademskih i naučnih programa. Obzirom na nadležnost za oblast obrazovanja koja je podijeljena između nivoa države Bosne i Hercegovine i kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, neophodno je osigurati da se usvoje zakon-

ske odredbe i odgovarajući podzakonski akti kojima će se osigurati pravo na ravnopravno i potpuno sudjelovanje slijepe i slabovidne djece u procesu predškolskog, osnovno školskog, srednje školskog i univerzitetskog nivoa obrazovanja. Ovo podrazumijeva finansijske, materijalne i ljudske resurse koji će se koristiti za punu uključenost slijepih i slabovidnih u redovan proces inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima.

Osim usvajanja odgovarajućih zakonskih rješenja kojima bi bili eliminisani svi vidovi diskriminacije i segregiranja slijepih i slabovidnih neophodno je stvaranje odgovarajućih preduslova za kvalitetno obrazovanje slijepih i slabovidnih proširiti i na razvijanje obrazovnih programa za pripremu stručnjaka za oblast obrazovanja, osiguravanje odgovarajućih obuka za sve neposredne i posredne učesnike u procesu obrazovanja, a s ciljem promjene svijesti o mogućnostima i pravima slijepih i slabovidnih osoba. Također, potrebno je definisati obavezu institucija vlasti da finansiraju nabavku, obuku za korištenje i održavanje savremenih tiflo tehničkih i drugih pomagala čijim bi se korištenjem osigurala puna pristupačnost obrazovnog procesa za slijepe i slabovidne osobe.

Kroz definisanje odgovarajućih zakonskih rješenja neophodno je osigurati dostupnost ljudske pomoći za podršku učešću u procesu obrazovanja na svim nivoima za slijepe i slabovidne osobe.

Profesionalna i socijalna rehabilitacija

Profesionalna i socijalna rehabilitacija slijepih i slabovidnih su procesi koji ih najdirektnije pripremaju za punu uključenost u društvo. Naime, usvajanjem profesionalnih znanja i vještina, usvajanjem socijalnih vještina otvaraju se mogućnosti za uključivanje slijepih i slabovidnih u proces rada, različite druge društvene aktivnosti, uspostavljanje i održavanje veza sa drugim ljudima u zajednicama u kojima slijepe i slabovidne osobe žive.

Sljepoća i slabovidnost kao jedan od najtežih oblika invaliditeta usljed prepreka koje društvo kreira za slijepe i slabovidne osobe najčešće uzrokuje njihovu isključenost ili umanjene mogućnosti sudjelovanja u životu zajednice.

Profesionalna i socijalna rehabilitacija su procesi koji se trebaju sistematski organizovati za slijepe i slabovidne osobe tokom osnovnoškolskog i srednješkolskog obrazovanja te nakon formalnog završetka procesa obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja.

Radna rehabilitacija bi trebala podrazumijevati procjenu sposobnosti i sklonosti slijepe ili slabovidne osobe za određeno zanimanje, ali i potrebu otvorenog tržišta rada za vrstom zanimanja ili vrstama zanimanja za koja se slijepe i slabovidne osobe školuju i osposobljavaju. Važno je također, da se istraže mogućnosti školovanja / radne rehabilitacije slijepih i slabovidnih za nova „atraktivna“ zanimanja i da se pristupi dizajniranju novih poslova / zanimanja za slijepe i slabovidne osobe.

Osim redovnog procesa profesionalne rehabilitacije, a da bi se moglo prevazići stanje slabe uposlivosti već profesionalno rehabilitovanih slijepih i slabovidnih osoba, neophodno je osigurati dostupnost programa profesionalne prekvalifikacije i dokvalifikacije.

Socijalna rehabilitacija slijepih i slabovidnih bi trebala da se zasniva na njihovoj punoj uključenosti u život zajednice i u aktivnosti za koje iskažu zanimanje. Da bi se ovo osiguralo neophodno je tokom procesa redovnog obrazovanja na svim nivoima osigurati dodatne vidove podrške slijepim i slabovidnim osobama, a kako bi ovladali socijalnim vještinama potrebnim za ravnopravno sudjelovanje u društvu. Dodatno, neophodno je osigurati ljudske, materijalne i finansijske vidove podrške, te savjetovanje među jednakima, a kako bi se prevazišli izazovi u procesu socijalne rehabilitacije i punog uključivanja slijepih i slabovidnih osoba u društvo. Posebnu ulogu u ovim procesima bi morale imati organizacije slijepih i slabovidnih osoba dajući podršku slijepim i slabovidnim pojedincima, ali i promovišući mogućnosti i potencijale i zagovarajući prava i jednake mogućnosti slijepih i slabovidnih i benefite koje svaka zajednica ima od stvaranja pretpostavki za njihovu punu uključenost u zajednicu. Organizacije slijepih naročitu ulogu imaju i u realizovanju kampanja podizanja svijesti javnosti o pravima i mogućnostima slijepih i slabovidnih osoba. Također, u procesima donošenja odluka i kreiranja politika koje se odnose na slijepu i slabovidnu osobu organizacije slijepih bi morale biti jedini legitimni glas slijepih i slabovidnih osoba u ovim procesima.

Jedan od načina da se osigura uspješno provođenje radne i socijalne rehabilitacije slijepih i slabovidnih je i uspostavljanje mentorstva koje bi se realizovalo na način da svaka slijepa osoba kojoj je takva vrsta podrške potrebna dobije ličnog savjetnika i mentora koji bi pružao odgovarajuće vidove podrške i savjetovanja tokom procesa profesionalne rehabilitacije, ali i tokom procesa radnog angažovanja slijepu ili slabovidnu osobu i njenog privikavanja na nove okolnosti u kojima treba obavljati odgovarajuće radne zadatke ili uspostaviti odnose sa ljudima u novoj okolini. Za dio socijalne rehabilitacije naročito važnu ulogu ima savjetovanje među jednakima koje bi trebalo

biti uspostavljeno kao jedan od vidova pružanja podrške slijepim i slabovidnim osobama od strane udruženja slijepih.

Proces profesionalne rehabilitacije je djelimično uređen važećim zakonima iz oblasti socijalne zaštite, rehabilitacije i zapošljavanja osoba sa invaliditetom i njihovim izmjenama i dopunama bi se mogla dodatno urediti uloga i način funkcionisanja mentora. Program socijalne rehabilitacije slijepih i slabovidnih osoba bi djelimično mogao biti realizovan od strane organizacija slijepih i slabovidnih na način da se jasno definiše uloga organizacije u pripremi i realizovanju programa socijalne rehabilitacije, načini podrške njegovog realizovanja uključujući potrebne finansijske materijalne i ljudske resurse i obaveze institucija vlasti da iste obezbijede.

Obuka u vještinama potrebnim za samostalnost

U Bosni i Hercegovini praktično ne postoje organizacije ili institucije i programi obuke za vještine neophodne za samostalno funkcionisanje slijepih i slabovidnih osoba.

Obzirom da je i mali broj organizacija slijepih koje posvećuju odgovarajuću pažnju ovim pitanjima, u narednom periodu je potrebno definisati ulogu organizacija slijepih i moguće načine organizovanja obuka u vještinama potrebnim za samostalnost.

Ove bi obuke trebalo podijeliti u nekoliko ključnih grupa:

- ▶ Prvu grupu obuka bi mogle sačinjavati obuke u vještinama obavljanja različitih kućnih poslova koje bi se odnosile na održavanje lične higijene, higijene prostora za stanovanje, održavanje obuće i odjeće, organizovanje prehrane i kuhanje, vođenje računa o zdravlju i psihofizičkom stanju osobe.
- ▶ Druga grupa vještina neophodnih za samostalnost se odnosi na organizovanje obuka za samostalno kretanje slijepih i slabovidnih osoba i korištenje različitih tiflo tehničkih pomagala od strane slijepih i slabovidnih osoba;
- ▶ Treća grupa obuka potrebnih za samostalnost bi se mogla odnositi na obuke koje se odnose na sticanje samopouzdanja, odnosa sa drugim ljudima u različitim okolnostima, korištenju različitih uslu-

ga, naročito usluga personalnog asistenta, te upravljanja različitim uslugama;

- ▶ Četvrtu grupu obuka bi mogle sačinjavati obuke usmjerene na potrebe slijepih i slabovidnih pojedinaca, a koje nisu dovoljno česte da bi se realizovale kao programi obuka dostupni svima. Ovdje imamo na umu obuke koje su rodno osjetljive – obuke za žene u materinjstvu, roditeljstvu za slijepe i slabovidne žene i muškarce – te druge vidove obuka koji bi proizašli iz individualnih potreba slijepih i slabovidnih osoba.

Najveći dio ovih obuka bi se mogao realizovati u okviru rada organizacija slijepih i slabovidnih pod uslovom da se od strane institucija vlasti osiguraju dovoljni vidovi podrške koja je neophodna za realizovanje ovih obuka.

Rad i zapošljavanje

Najbolja potvrda kvalitetnog obrazovanja i uspješne profesionalne i socijalne rehabilitacije slijepih i slabovidnih osoba je njihovo radno angažovanje prije svega na otvorenom tržištu rada, ali i u okviru posebnih privrednih subjekata za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, organizacija slijepih i slabovidnih osoba ili kroz pokretanje sopstvene privredne djelatnosti.

Za uspješno radno angažovanje je neophodno stvoriti preduslove koji ne ovise uvijek isključivo od slijepih i slabovidnih osoba. Naime, zajednica bi trebala da se opredijeli da zapošljavanje slijepih i slabovidnih na otvorenom tržištu rada bude jedan od načina podrške njihovoj punoj inkluziji u društvo. Ovo bi opredjeljenje trebalo biti definisano u propisima, ali bi osim toga trebalo biti i dijelom sistema vrijednosti koji je zajednica usvojila i ispoljava prema osobama koje su na margini društva ili podložne isključivanju usljed sistema prihvaćenih vrijednosti i prepreka koje društvo kreira, a koje slijepe i slabovidne osobe bez stalne društvene podrške nisu u mogućnosti prevazići.

Već smo prije govorili o značaju kreiranja novih zanimanja za slijepe i slabovidne osobe, a koja bi bila u trendu sa savremenim razvojem društva, novih tehnologija koje otvaraju potpuno nove prilike za slijepe i slabovidne osobe, ali i potrebama otvorenog tržišta rada za različitim profilima uposlenika.

Dodatno, stimulansi koji se trenutno ostvaruju za zapošljavanje slijepih i slabovidnih osoba pod posebnim uslovima ili u okviru pokreta-

nja sopstvene djelatnosti bi trebali pratiti osobu koja je uposlena bez obzira na to ko joj je poslodavac.

Kako bi se osiguralo kvalitetno i održivo zapošljavanje slijepih i slabovidnih osoba neophodno bi bilo uspostaviti sistem mentorske podrške, a koji bi podrazumijevao podršku slijepoj ili slabovidnoj osobi, podršku poslodavcu i podršku ostalim uposlenicima sa kojima slijepa ili slabovidna osoba dolazi u dodir.

Dodatno, organizacije slijepih bi trebale realizovati kontinuirane kampanje podizanja svijesti o mogućnostima i vrijednostima slijepih i slabovidnih osoba kao radnika. Dio kampanja bi trebao biti usmjeren i na prihvatanje vrijednosti i koristi rada kao potvrde sposobnosti i dostojanstva slijepe i slabovidne osobe.

U trenutnim prilikama koje vladaju u F BiH je prepoznat trend migracije slijepih i slabovidnih iz manjih i ruralnih zajednica u veće urbane centre, a glavni razlozi tome su povećana ekonomska i socijalna sigurnost, ali i povećane prilike za traženje i dobijanje posla.

Smatramo, a to smo u cijelom dokumentu na više mjesta istakli, da je veliki resurs za radno angažovanje slijepih i slabovidnih povećanje uloge i kapaciteta organizacija slijepih u okviru kojih bi slijepe i slabovidne osobe bile obučene za realizovanje različitih programa i vidova obuke namijenjenih slijepim i slabovidnim. I u trenutnim okolnostima je ovo jedna od značajnijih mogućnosti za radno angažovanje slijepih i slabovidnih koja nije iskorištena u dovoljnoj mjeri, a veliki broj aktivista i lidera u organizacijama slijepih je i ne prepoznaje kao mogućnost te shodno tome i ne koristi.

Podsticanje i razvoj poduzetničkog duha kod slijepih i slabovidnih osoba također, može značajno doprinijeti povećanju uposlivosti slijepih i slabovidnih. Jedna od mogućnosti razvoja poduzetništva je i obuka slijepih i slabovidnih u tradicionalnim zanimanjima koja su vijekovima bila mogućnost radnog angažovanja slijepih i slabovidnih. Osim donošenja novih i izmjena i dopuna važećih propisa kojima se podstiče rad i zapošljavanje slijepih i slabovidnih osoba, lokalne

bi zajednice u okviru programa podrške razvoja poduzetništva i povećanih prilika za zapošljavanje trebale na poseban, povoljniji način rješavati podsticaje zapošljavanja slijepih i slabovidnih kroz osiguravanje dodatnih finansijskih, materijalnih i drugih vidova podrške.

Društveni, kulturni i sportsko rekreativni život

O predjeljenjem da država Bosna i Hercegovina prihvati najviše standarde ljudskih prava koja bi trebala osigurati osobama sa invaliditetom potvrđuje opredijeljenost da se stvore uslovi za puno sudjelovanje slijepih i slabovidnih u društvu u skladu sa njihovim interesima i kapacitetima, te da se za to sudjelovanje osiguraju svi potrebni vidovi podrške.

Dostupnost resursa koji su dostupni svim građanima i slijepim i slabovidnim osobama te mogućnost njihovog sudjelovanja u društvenom životu na jednakoj osnovi sa drugima treba biti ciljem svih aktivnosti usmjerenih na punu uključenost slijepih i slabovidnih osoba u život zajednice.

Slijepi i slabovidne osobe moraju biti vidljivije u društvu, a što će se postići stvaranjem prilika za sudjelovanje u različitim aktivnostima na jednakoj osnovi sa svim građanima. Najbolja potvrda spremnosti zajednice za prihvatanje slijepih i slabovidnih osoba se ogleda u stvaranju preduslova za punu uključenost slijepih i slabovidnih u politički život društva i omogućavanje prava da biraju i budu birani.

Ovo bi se sudjelovanje trebalo stimulisati od nivoa mikro zajednica u kojima slijepi i slabovidne osobe žive pa do sistematskog osiguravanja uklanjanja barijera i osiguravanja svih potrebnih vidova podrške da slijepi i slabovidne osobe na ravnopravnoj osnovi iskoriste svoje pasivno i aktivno biračko pravo i sudjeluju u političkom životu zajednice.

Kroz proces obrazovanja i socijalne rehabilitacije bi se slijepi i slabovidne osobe trebale stimulirati da usvoje sistem vrijednosti i razviju navike konzumiranja kulturnih i umjetničkih dobara na mjestima i na načine kako je to dostupno i drugim građanima. Naravno, pitanjima arhitektonske, informacijske i pristupačnosti usluga treba posvetiti odgovarajuću pažnju. To podrazumijeva osiguravanje audio opisanja različitih kulturnih i umjetničkih sadržaja, obučeni vodiča za slijepi i slabovidne osobe i odgovarajuću prilagođenost prostora u kojima se određeni kulturni i umjetnički sadržaji organizuju.

Osim pasivnog konzumiranja kulturnih i umjetničkih dobara kroz proces obrazovanja i profesionalne i socijalne rehabilitacije je neophodno prepoznati i podsticati razvijanje talenata i sklonosti slijepih i slabovidnih osoba za bavljenje kulturnim i umjetničkim stvaralaštvom bilo u institucijama kulture i umjetnosti za koje su slijepi i slabovidne osobe nadarene ili zainteresovane, ali i kroz osnivanje i djelovanje grupa slijepih ili slijepih i slabovidnih pojedinaca kao kulturnih djelatnika i umjetnika i stvaralaca.

Za ovaj vid društvenog angažmana slijepih i slabovidnih osoba bi se dio prostornih, finansijskih i tehničkih vidova podrške mogao osigurati u organizacijama slijepih, a stvaralaštvo slijepih i slabovidnih bi se moglo iskoristiti u svrhu promovisanja prava i mogućnosti slijepih, ali i promjenu svijesti javnosti o slijepim i slabovidnim osobama.

Sport i rekreacija su od višestruke koristi za slijepi i slabovidne osobe i jedno su od izuzetnih područja koje otvara mogućnosti za njihovo uključivanje u društvo.

Naime, osim formalno proklamovanog prava na bavljenje sportom i rekreacijom, slijepi i slabovidne osobe su svojim angažovanjem pokazale da mogu biti izuzetni sportisti i promotori mogućnosti i prava slijepih i slabovidnih osoba.

Sport i rekreacija utiču bitno na kvalitet svakodnevnog života slijepih i slabovidnih, a što se naročito odražava na njihovo zdravlje i psihičko stanje. Sport i rekreacija su prilika da slijepi i slabovidne osobe

uspostave i održavaju socijalne kontakte kako sa slijepim i slabovidnim tako i sa ostalim građanima.

Lokalne zajednice bi u okviru mjera promovisanja bavljenja sportskim i rekreativnim aktivnostima trebale definisati posebne mjere stimulisanja i podrške uključivanju slijepih i slabovidnih osoba u ove procese. To bi moglo značiti osiguravanje određenih vidova finansijske podrške za pokrivanje dijela troškova bavljenja sportskim i rekreativnim aktivnostima.

Također, naročita se pažnja treba posvetiti osiguravanju odgovarajuće podrške razvoju profesionalnog i vrhunskog amaterskog sporta slijepih i slabovidnih osoba kroz podršku razvoja i funkcionisanja sportskih i rekreativnih klubova slijepih i slabovidnih.

Istraživanje i podsticanje slijepih i slabovidnih osoba da se bave novim sportovima i da se aktivno uključe u djelovanje sportskih i rekreativnih klubova namijenjenih svim građanima bi bitno uticalo na promjenu svijesti građana o mogućnostima slijepih i slabovidnih osoba i podstaklo građane da prihvate slijepe i slabovidne kao ravnopravne sugrađane i omoguće njihovo sudjelovanje u aktivnostima klubova u koje bi mogli biti uključeni.

Porodica i samostalni život

Najveći broj slijepih i slabovidnih osoba, bez obzira na starosnu dob, živi u okviru porodice.

Samo je manji broj, naročito potpuno slijepih osoba uspio oformiti sopstvenu porodicu. Naročito je izražen problem ulaska u bračnu zajednicu i formiranje porodice za slijepe djevojke i žene.

Naime, stavovi i vrijednosti porodice i mogućnostima ispunjavanja društvenih uloga porodice su predominantni i utiču na mogućnost stvaranja sopstvene porodice od strane slijepih i slabovidnih osoba. Dodatno, nedostatak odgovarajućih finansijskih resursa i potrebnih službi podrške ovaj proces čine još nedostižnijim za najveći broj slijepih i slabovidnih osoba. Jedan od u posljednje vrijeme preovlađujućih načina za stvaranje porodice se ogleda u odlukama slijepih i slabovidnih da sklapanjem braka i odlukom da žive zajedno sa drugom slijepom ili slabovidnom osobom stvaraju sopstvene porodice. Kako bi trenutno nepovoljno stanje bilo prevaziđeno neophodno je u zajednicama u kojima slijepe i slabovidne osobe žive raditi na:

- ▶ Uspostavljanju sistema socijalnog stanovanja, a što bi omogućilo da slijepe i slabovidne osobe rješavaju sopstveno stambeno pitanje i osamostale se od njihovih roditelja ili drugih članova porodice sa kojima žive;
- ▶ Neophodno je raditi na zapošljavanju slijepih i slabovidnih kako bi sopstvenim radom osigurali sredstva za samostalan život, ili us-

postaviti „egzistencijalni minimum“ kojim bi bilo osigurano da slijepi i slabovidne osobe imaju dostatna sredstva za pokriće životnih troškova, a što podrazumijeva i uključivanje dodatnih troškova nastalih usljed invaliditeta.

- ▶ Kroz osiguravanje adekvatne obuke za vještine neophodne za samostalnost slijepih i slabovidnih osoba, te kontinuiranu podršku u njihovoj primjeni, neophodno je osigurati da slijepi i slabovidne osobe ispunjavaju različite uloge i u odnosu na ostale članove njihove porodice, a naročito djecu.
- ▶ Slijepi i slabovidne osobe trebaju biti osposobljene i naučene da preuzmu odgovornost za svakodnevno donošenje odluka i odgovornosti za iste o različitim pitanjima koja se odnose na njihove živote.
- ▶ Slijepi i slabovidne osobe trebaju biti obučene za upravljanje različitim resursima koji im stoje na raspolaganju, a što uključuje finansije i različite vidove podrške, naročito ljudsku podršku koja im je neophodna za samostalan život.

Koncept prava na osnivanje sopstvenih porodica i samostalnog života slijepih i slabovidnih osoba mora biti stalno zagovaran i promovisan od strane organizacija slijepih, a u partnerstvu i saradnji sa institucijama vlasti, naročito na lokalnom nivou trebaju biti stvorene finansijske i druge pretpostavke za podršku samostalnom životu i pravu na osnivanje sopstvenih porodica slijepih i slabovidnih osoba.

Službe podrške namijenjene slijepim osobama

V eć smo na više mjesta u ovom dokumentu istakli značaj uspostavljanja službi podrške namijenjenih osiguravanju uživanja prava i punog dostojanstva slijepim i slabovidnim osobama, te razvoju i korištenju mogućnosti i potencijala slijepih i slabovidnih osoba.

Nije moguće predvidjeti koje je sve službe podrške potrebne osigurati slijepim i slabovidnim osobama. Međutim, izvjesno je da je te službe podrške neophodno planirati i uspostavljati na temelju procijenjenih potreba slijepih i slabovidnih osoba u različitoj životnoj dobi i različitim aktivnostima kojima se slijepa ili slabovidna osoba bavi ili želi baviti.

Ove se službe podrške također mogu podijeliti:

- ▶ Na službe podrške namijenjene svim građanima koje su prilagođene za korištenje od strane slijepih i slabovidnih osoba;
- ▶ Službe podrške namijenjene osobama sa invaliditetom koje također, mogu koristiti i slijepi i slabovidne osobe;
- ▶ Službe podrške namijenjene isključivo podršci slijepim i slabovidnim osobama.

Također, podjelu je moguće napraviti i po vrstama podrške koja se

slijepoj ili slabovidnoj osobi pruža. Po ovom osnovu službe se mogu podijeliti na:

- ▶ Službe podrške slijepim i slabovidnim osobama u procesu obrazovanja;
- ▶ Službe podrške u procesu profesionalne i socijalne rehabilitacije;
- ▶ Službe podrške za pružanje specifičnih vidova obuke za samostalnost slijepih i slabovidnih osoba;
- ▶ Službe podrške za samostalni život.

Nije nam namjera da ovu publikaciju dodatno opteretimo razvijajući svaku od grupa službi podrške. Naime, svrha ove publikacije je da podstakne slijepe i slabovidne aktiviste i aktivistkinje da u procesu planiranja sopstvenih zagovaračkih akcija za uspostavljanje službi podrške, definišu izgled, način i vrstu podrške te resurse potrebne za uspostavljanje svake pojedine službe.

Organizacije slijepih i slabovidnih osoba sigurno u okviru svojih djelatnosti mogu razviti i određeni broj službi podrške potrebnih slijepim i slabovidnim osobama, ali sa jasnim okvirom za njihovo uspostavljanje i održivost, a što uključuje i osiguravanje potrebnih finansijskih sredstava za pokrivanje troškova funkcionisanja ovih službi. Na ovaj način bi se pokazala i odgovornost institucija vlasti za osiguravanje sredstava za realizaciju usluga podrške koje društvo / država treba osigurati za pokrivanje troškova uključivanja slijepih i slabovidnih osoba u zajednicu.

Zaključci i preporuke

V eć smo u različitim poglavljima ove publikacije ukazali na trenutni veoma nepovoljan položaj slijepih i slabovidnih osoba u Bosni i Hercegovini, a što se ogleda u njihovoj isključenosti iz glavnih tokova društva, marginalizaciji, diskriminirajućem odnosu, izostanku potrebnih vidova podrške i enormnom siromaštvu.

Također, očigledno je da bez značajnog angažovanja društva i njegovih nadležnih institucija u različitim sferama društvenog djelovanja, ali i pune uključenosti organizacija slijepih i slabovidnih kao doprinos tom angažovanju, trenutni društveni položaj neće biti moguće uskoro promijeniti na bolje.

Svi trenutni pokazatelji ukazuju na to da je preovlađujući odnos društva prema slijepim i slabovidnim osobama zasnovan na milosrdnom i medicinsko ekspertskom pristupu u rješavanju izazova sa kojima se slijepe i slabovidne osobe svakodnevno suočavaju.

Trenutno, slijepe i slabovidne osobe i članovi njihovih porodica nisu u stanju da sami osiguraju promjene njihovog statusa u društvu ali i odnosa društva prema slijepim i slabovidnim osobama.

Usprkos preuzetim međunarodnim obavezama definisanim u Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija, iskazanim opredjeljenjima da će odnos prema osobama sa invaliditetom pa tako i slijepim i slabovidnim osobama zasnivati na konceptu poštovanja prava i dostojanstva i inkluzije osoba sa invaliditetom u bosansko hercegovačko društvo, u praksi država na svim nivoima funkcionisanja još uvijek ne primjenjuje koncept za koji se deklarativno opredijelila.

Organizacije slijepih i slabovidnih, bez obzira na napore koje pojedine organizacije ulažu i resurse koje izbere, ne mogu osigurati odgovarajuće promjene bez značajne promjene odnosa institucija vlasti prema osiguravanju sredstava za podršku njihovom funkcionisanju i davanje uloge partnera u kreiranju politika i donošenja odluka koje se odnose na prava i položaj slijepih i slabovidnih u BH društvu.

Zbog svega navedenog, ali i drugih faktora koji utiču na trenutni položaj slijepih i slabovidnih osoba, a kako bi se taj položaj počeo mijenjati u pravcu prepoznavanja i uvažavanja i poštovanja prava i dostojanstva, te izjednačavanja mogućnosti slijepih i slabovidnih osoba sa mogućnostima koje drugi građani u bh društvu imaju, Neophodno je:

- 1.** Zagovarati da država Bosna i Hercegovina na svim nivoima vlasti osigura dosljednu primjenu Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih Nacija;
- 2.** Zagovarati da Jedinствена politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini bude polazište u kreiranju konkretnih akcija u osiguravanju punog poštovanja prava, dostojanstva i mogućnosti slijepih i slabovidnih osoba;
- 3.** Zagovarati usvajanje zakona i podzakonskih akata kojima će se omogućiti uspostavljanje sistema za uživanje prava slijepih i slabovidnih osoba, izjednačavanje njihovih mogućnosti i osiguravanje uspostave potrebnih sistema i usluga podrške za uključivanje slijepih i slabovidnih osoba u život zajednice;
- 4.** Zagovarati i realizovati masovne kampanje podizanja i promjene svijesti i percepcije javnosti o pravima i mogućnostima i potencijalima slijepih i slabovidnih osoba, a kako bi se osiguralo da ove osobe budu prihvaćene u sve segmente života zajednice;
- 5.** Zagovarati i osigurati mogućnost kvalitetnog obrazovanja u najboljem interesu i po izboru slijepe i slabovidne osobe i prohodnost obrazovnog procesa na svim nivoima obrazovanja;

- 6.** Zagovarati i osigurati kvalitetne i aktuelne programe profesionalne i socijalne rehabilitacije slijepih i slabovidnih osoba koji će biti zasnovani na procjeni sposobnosti i interesovanja slijepe i slabovidne osobe i na potrebama tržišta rada, ali i na vrijednostima koje bi osigurale da slijepe osobe budu društveno uključene i prihvaćene u zajednicama u kojima žive;
- 7.** Osigurati dostupna radna mjesta za slijepe i slabovidne osobe na otvorenom tržištu rada, a ukoliko to nije moguće osigurati odgovarajuće alternativne vidove radnog angažovanja slijepih i slabovidnih osoba u preduzećima za zapošljavanje osoba sa invaliditetom, organizacijama slijepih i slabovidnih ili kroz podsticanje slijepih i slabovidnih za pokretanje sopstvene privredne djelatnosti;
- 8.** Kroz zagovaranje i uspostavljanje odgovarajućih službi podrške zasnovanih na procjenama individualnih potreba slijepih i slabovidnih osoba u različitoj životnoj dobi i u različitim vrstama aktivnosti, osigurati da slijepe i slabovidne osobe ispolje i razviju sve svoje potencijale, ali i žive samostalno ravnopravno sa drugim članovima društva;
- 9.** Osigurati socijalnu sigurnost i dostatna sredstva za pokrivanje troškova života slijepih i slabovidnih osoba uvećane za troškove nastale usljed invaliditeta, a što bi zajedno sa drugim vidovima i službama podrške osiguralo mogućnost da slijepe i slabovidne osobe oforme sopstvene porodice i žive samostalno donoseći odluke o sopstvenom životu i imajući kontrolu nad njim;
- 10.** Zagovarati i osigurati sve potrebne i dostatne vidove podrške za nove uloge koje bi organizacije slijepih i slabovidnih osoba trebale imati i preuzeti u procesima osiguravanja pune inkluzije slijepih i slabovidnih osoba u društvo. To naročito podrazumijeva osiguravanje adekvatne materijalne, kadrovske i finansijske podrške, ali i stvaranje uslova da organizacije slijepih i slabovidnih postanu partneri institucijama vlasti u procesima kreiranja politika i donošenja odluka od interesa za slijepe i slabovidne osobe;

11. Svjesni smo da gornje preporuke neće biti moguće realizovati bez potpuno novog odnosa slijepih i slabovidnih osoba prema sopstvenim životima, pravima koja im pripadaju i dostojanstvu koje im je kao svim građanima urođeno i garantovano rođenjem, ali i bez spremnosti da mijenjaju odnos prema sopstvenim životima i ulogama koje su im u bosansko hercegovačkom društvu dodijeljene. Novim odnosom prema samima sebi, ali i preuzimanjem odgovornosti i aktivnijeg djelovanja u organizacijama slijepih i slabovidnih će biti stvoreni preduslovi za pokretanje procesa promjena koji trenutno željno očekujemo, ali i mislimo da će neko drugi izboriti u naše ime i našu korist.

O autoru

Suvad Zahirović je rođen 1962. godine, a od rođenja je slijep. Školovao se u Zavodu za slijepu djecu u Sarajevu, medicinskoj školi u Beogradu, a diplomirao je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Jedan je od aktera i sudionika svih ključnih procesa u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini od devedesetih godina prošlog vijeka pa sve do danas.

Radno je angažovan u Informativnom centru za osobe sa invaliditetom „Lotos“ iz Tuzle, a u četvorogodišnjem periodu od 2007. do 2011. je bio angažovan kao savjetnik za socijalnu politiku u Uredu podpredsjednice Federacije Bosne i Hercegovine.

Snažno se zalaže za jedinstvo pokreta osoba sa invaliditetom u našoj zemlji, a istovremeno zagovara prepoznavanje i uvažavanje potreba i prava svake pojedine grupe osoba sa invaliditetom.

Naročito je aktivan u promovisanju i zagovaranju prava na samostalni život svih osoba sa invaliditetom, a odnedavno je i član Upravnog odbora Evropske mreže za samostalni život.

USKS

Udruženje slijepih
Kantona Sarajevo